

Článek (Article)

Uchopení křesťanského poselství v sociální službě Diakonie ČCE

Štěpán Brodský

Úvod

Diakonie¹ Českobratrské církve evangelické (ČCE) je nezisková organizace, kterou ČCE zřizuje s „posláním a cílem pomáhat potřebným, zejména zajišťovat, organizovat a provádět sociální, zdravotní, výchovnou, poradenskou, vzdělávací a pastorační péči, pomoc a podporu starým, osamělým, ohroženým, nemocným, zdravotně postiženým a jinak potřebným lidem.“²

Jak lze z úvodní věty vyčíst, že tato instituce usiluje o uchopení křesťanského poselství nejen ve své sociální službě, ale také ve své organizační kultuře? První vodítko je skutečnost, že tuto instituci zřizuje církev (konkrétně ČCE), a dále, že deklaruje rovněž poskytování pastorační péče, která je s křesťanstvím spojená. Oba uvedené důvody ke zřízení Diakonie mají svou historickou a především teologickou motivaci. A také své praktické pokusy o realizaci.

Motivace diakonické práce

V protestantské církevní tradici se učí, že křesťanské společenství dostalo do vínku čtvero poselství, které má ve své existenci naplňovat. Někdy jsou nazývána jako čtyři úkoly, které má každé křesťanské společenství nést.

První úkol je svědectví (*martyria*). Křesťané mají o své víře svědčit před druhými. „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku“ (Mt 28,19n). Toto svědectví se děje slovem, zvěstováním. Druhý úkol je slavení (*leiturgia*), což zahrnuje vzdávat díky, chválit, oslavovat, radovat se z poselství, které křesťané poznali. Běžným projevem tohoto úkolu jsou bohoslužby (mše) spolu se slavením svátostí. „Pak vzal chléb, vzdal díky, lámal a dával jim se slovy: ‚Toto jest mé tělo, které se za vás vydává. To čiňte na mou památku‘“ (L 22,19). Třetí úkol je vytváření společenství (*koinonia*). Křesťané se mají sdílet se svou vírou a to především mezi sebou. Z tohoto sdílení vychází vzájemná podpora, posilování, nesení. „Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se“ (Sk 2,42). A konečně čtvrtý úkol, který nás v této chvíli nejvíce zajímá, je služba (*diakonia*). „Kdo z těch tří,

1 Kratičké představení Diakonie: 27 středisek, cca 130 služeb, 7 praktických a speciálních škol, 1 mateřská škola, s výjimkou Pardubického kraje zastoupena ve všech ostatních krajích ČR od Chebu po Ostravu či Uherské Hradiště. Zaměstnává 1500 zaměstnanců. Byla obnovena dne 1. 6. 1989. Navazuje na Českou Diakonii (1905). Více informací např. © Diakonie Českobratrské církve evangelické (on-line), dostupné na: www.diakonie.cz, citováno dne 11. 11. 2016.

2 © Evangnet, nezávislý internetový portál, ČCE – církevní zřízení – Řád diakonické práce, čl. 1 (on-line), dostupné na: <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/rdp.html>, aktualizace dne 2. 8. 2016, citováno dne 11. 11. 2016.

myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?“ Zákoník odpověděl: „Ten, který mu prokázal milosrdenství.“ Ježíš mu řekl: „Jdi a jednej také tak“ (L 10,36nn). Každé křesťanské společenství je povoláno, aby naplňovalo zmíněné čtyři úkoly.

Diakonie ČCE je institucionální vyjádření diakonie (služby). ČCE, jako každé jiné křesťanské společenství, chce naplňovat všechny rozměry poslání církve, tedy i sloužit. „Diakonie (či chcete-li ‚křesťanská služba‘) patří k základním (konstitutivním) znakům křesťanského společenství. Není to jakási dobročinná nadstavba života křesťanského sboru, ale to, bez čeho křesťanské společenství už není plně křesťanským společenstvím.“³

Toto hluboké teologické zakotvení zve křesťany ke službě, včetně té v sociální oblasti, ve které nemohou zapřít svou křesťanskou motivaci a povolání a do níž tedy nutně vnesou i něco z ostatních poselství: svědectví, slavení, společenství. Nehledě na to, že „jak“ sloužit, se křesťané učí od svého mistra a Pána Ježíše Krista. Právě on, v tom co říkal, učil a činil, ukazuje, co ve skutečnosti znamená služba. „Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé“ (Mk 10,45). I ČCE slyší a vnímá tuto hlubokou teologickou motivaci a zakládá Diakonii, organizaci, která za cíl naplňovat poselství sloužit v souvislostech dnešního světa. Diakonie coby instituce má i svou historickou motivaci. Zrod diakonie jako služby leží v biblických dobách (Sk 6,2) a zakládá tradici, která se přes staletí přenesla až k nám. V institucionalizované formě se v protestantském prostředí Čech a Moravy začala usídlovat od poloviny 19. století. Dnes v České republice působí instituce s názvem Diakonie, která je zřizována církví a chce poskytovat (a poskytuje) sociální služby. Vedle křesťanské služby (sborové diakonické práce) tato instituce naplňuje poslání své zřizovatelky (ČCE) tím, že uskutečňuje/nese část poselství/úkolu církve.

Realita současnosti

Odhadujeme, že mezi zaměstnanci Diakonie ČCE je jen nepatrně vyšší procento aktivních křesťanů, než v české společnosti obecně. Jedná se tedy o cca 80 % zaměstnanců, kteří nemají aktivní zkušenost s křesťanskou vírou, nerozumí slovníku křesťanů, mnohdy mají o církvi a křesťanství falešné představy. Na druhou stranu lze pozorovat, že v sociálních službách většinou pracují lidé nejen sociálně, ale i myšlenkově, spirituálně či přímo religiózně otevření. Jak je tedy možno uchopit křesťanské poselství v práci takových lidí?

Základním přístupem je, že se Diakonie ČCE transparentně hlásí ke svým křesťanským a církevním kořenům. Pracovníci jsou si vědomi faktu, že pracují v organizaci zřízené církví. Druhý základní přístup je, že diakonická práce je ve své podstatě nemisijní. Úkolem této práce není dělat misii či evangelizovat. Prof. Pavel Filipi o tom přednášel na ETF UK v rámci studijního předmětu Diakonika s důrazem, že pro diakonii (službu) po vzoru Ježíše je charakteristická principiální absence záměru získávat lidi pro církev. Diakonická služba potřebným by záměrně neměla být nástrojem misie, říkával Filipi. Ale dodával k tomu: Kéž se jím stane. Tím vyjadřuje to, čeho jsou si Diakonie a ČCE vědomy, totiž že jednotlivé úkoly či poslání křesťanů od sebe nelze jednoduše oddělit. Ve svém důsledku se vzájemně prostupují. Proto lze předpokládat, že i zaměstnanci Diakonie ČCE bez aktivního křesťanského zázemí pocítí „dotek“ obsahu křesťanského poslání ve všech rozměrech. (Např.: jsou zváni k bohoslužbám slaveným ve středících; přicházejí do kontaktu s duchovními, setkávají se se slovem z Bible, atp.). A v Diakonii věříme, že jim to bude ku prospěchu.

3 © Diakonický odbor západočeského seniorátu ČCE, Sbor jako diakonie (K. Šimr) (on-line), dostupné na: <http://diakonie-zapad.evangnet.cz/sbor-jako-diakonie-k-simr>, citováno dne 11. 11. 2016.

Spojení Diakonie ČCE s církví (ČCE)

Praktické souvislosti uchopení křesťanského poselství v sociální službě Diakonie ČCE jsou dány už samotným způsobem, jak je nastavena spolupráce jejích organizačních jednotek (střediska, školy a další zřizované dceřiné společnosti) s církví. Vazby mezi Diakonií a ČCE nevycházejí jenom z přirozeného prostředí, kdy je konkrétní sociální služba iniciována aktivní prací členů farního sboru ČCE a pokud se rozvine do větších rozměrů, dá vzniknout středisku. Jinak řečeno, původní sborová diakonická práce se institucionalizuje pod hlavičku Diakonie. V takovém případě jsou vazby mezi střediskem a farním sborem pevně nastaveny především v personální oblasti. Jsou však i organizační jednotky Diakonie, které nevznikly z konkrétní iniciativy farního sboru, ale např. převzetím již existující služby. Uspořádání Diakonie ukládá pro všechna střediska povinnost uzavřít smlouvu o spolupráci s farním (nebo seniorátním či povšechným) sborem ČCE. V jednom svém článku smlouva pamatuje velmi konkrétně taktéž na uchopení křesťanského poselství v organizační jednotce: „Farní sbory budou ve Středisku zajišťovat pastorační péči dle potřeb Střediska a možností farních sborů. Farní sbory budou podporovat a vyzývat své členy, aby se dle svých možností a obdařování zapojovali do činnosti Střediska. Farní sbory budou na pracovníky Střediska, osoby, kterým bude Středisko pomáhat, jakož i na členy dozorčí rady Střediska pamatovat při svých modlitbách. Farní sbory budou podle svých možností středisku pomáhat hmotnou pomocí.“⁴ Takto je nastavena podpora křesťanského charakteru střediska nejen modlitbou, ale především dobrovolnou aktivitou členů blízkého partnerského sboru. Často to znamená, že duchovní správce farního sboru, se kterým je pro středisko uzavřena smlouva, věnuje část svého pracovního času středisku, což činí obvykle 2 – 4 hodiny týdně, ve vzácných případech až např. 0,2 úvazku. Podíl dobrovolné práce laických členů sboru ve středisku zpravidla nedosahuje 25 % dobrovolnické činnosti ve středisku. Reálně se často jedná o jednoho či dva členy farního sboru, kteří se dobrovolnický angažují. Z toho vyplývá, že práce duchovního ve středisku je ve výše uvedeném smyslu klíčová. Tato práce je prakticky uchopena trojím způsobem (tři modely uchopení duchovní práce v Diakonii).

Prvním je již zmiňovaná dobrovolnost nejen aktivních duchovních, ale také penzistů či duchovních v jiné službě. Ve dvaceti sedmi střediscích se jich dobrovolně zapojuje cca padesát. Práce dobrovolníků je směřována většinou na potřeby uživatelů služeb (pastorační rozhovory) a na liturgické úkony (bohoslužby, setkání nad slovem Bible).

Druhým modelem je uzavření pracovně právního vztahu mezi duchovním a střediskem. Jedná se vždy o částečný, maximálně poloviční úvazek. Stává-li se duchovní „zaměstnancem“ střediska, přináší to výhody i nevýhody. Například už nevstupuje do střediska jako někdo zvenčí a má více prostoru pro pastorační práci i s ostatními zaměstnanci. Duchovních z řad ČCE s nějakým druhem smlouvy v Diakonii je cca devět.

Třetí model funguje ve dvou případech. Vychází z možnosti, že farní (nebo seniorátní) sbor si může povolat faráře s určením pro práci v konkrétním středisku Diakonie. Vytvoření takového místa má svá pravidla a nejedná se o úplně jednoduchý proces. Nespornou výhodou ovšem zůstává, že takový duchovní je zaměstnancem církve s pracovním určením v Diakonii.

Teoreticky se nabízí ještě čtvrtý model, který bych nazval kaplanská služba. Jako církve vysílají své duchovní do služby v jiných organizacích (Armáda ČR, věznice, nemocnice), obdobně by mohla ČCE vysílat své duchovní i do služby v Diakonii. ČCE tento model zná, ale zatím nenačází odvahu k jeho uskutečnění, protože nevyžaduje pouze drobné úpravy postavení duchovních, ale především finanční zdroje.

4 Smlouva o spolupráci střediska Diakonie ČCE s partnerským sborem, čl. 6, interní materiál Diakonie ČCE.

Zajišťování duchovní a pastorační péče v organizačních jednotkách Diakonie je postaveno především na navázání úzké spolupráce s farními sbory ČCE. Od tohoto pevného spojení si Diakonie i ČCE slibují uchovávání a rozvoj křesťanského poselství v Diakonii.

Práce se zaměstnanci

Navzdory již zmíněné nízké zkušenosti zaměstnanců Diakonie s církví a aktivním životem křesťanské víry má Diakonie pro své zaměstnance připraveny dva vzdělávací programy, ve kterých zřetelně deklaruje svou spjatost s církví jako zřizovatelem Diakonie a s křesťanským poselstvím, které nese. Zaměstnanci mají vědět, kdo zřizuje organizaci, ve které pracují, dále také čím zřizovatel žije a jak se pozná. Takto zaměstnanci obdrží základní informace o ČCE. Tyto informace mohou získat v rámci vzdělávacího programu Úvod do diakonické práce. Ambicí Diakonie je, aby tímto vzdělávacím programem prošli všichni zaměstnanci nejlépe do šesti měsíců od nástupu.

Druhý vzdělávací program je dobrovolný a zaměřený přímo na samotnou motivaci k diakonické práci vycházející z křesťanské víry. Zaměstnancům je nabídnuto, aby se seznámili s konkrétními zdroji této motivace a mohli k nim zaujmout osobní stanovisko. Obsah tohoto kurzu je založený na setkání (zkušenosti) s kořeny diakonické práce, které církev hledá v křesťanské víře. V rámci kurzu se pracuje s biblickým textem, na základě příběhů z evangelií se mluví i o obrazu Krista jako prvního diakona (toho, který slouží). A mnohé příběhy (utišení bouře, nasycení tisíců, uzdravení slepého) odhalují aspekty, které lze najít i v současné sociální službě, např. bezodkladně reagovat na okamžitou nouzi, pomáhat bez předsudků a podmínek, pomáhat konkrétně. Nahlédnutí tohoto hlubokého vnitřního spojení mezi obrazem Krista – prvního diakona – a obsahem sociální práce dnešních zaměstnanců Diakonie otevírá účastníkům kurzu možnost pochopit proč a jak slouží. Kurz je prvotně zacílen na osobní rozvoj zaměstnanců nikoli na misijní práci s nimi, díky zaměření obsahu však pomáhá rovněž upevňovat smysl křesťanského poselství v sociální práci Diakonie ČCE.

Identita Diakonie ČCE a její hodnoty

Uchopení křesťanského poselství v sociální práci Diakonie ČCE se v neposlední řadě ukazuje v hodnotách. Identita každé organizace je založena a formována hodnotami, které chce nést, zásadami, podle kterých chce jednat a postoji, které ve své práci zaujímá. Obecné nasměrování hodnot, zásad a postojů je vyjádřeno ve výše zmiňovaném Řádu diakonické práce Českobratrské církve evangelické těmito slovy: „Služba Diakonie vychází z křesťanských hodnot a je praktickým vyjádřením víry, naděje a lásky“.⁵

Hodnoty jsou zakomponovány do celého systému organizační kultury Diakonie, kam patří také způsob řízení organizace (participační), práce s kompetenčními modely (personalistika), kvalita služeb, ekonomika a PR. Hodnoty jsou cílem pojetí práce v Diakonii a mají ji ovlivňovat, zpřítomňovat se v ní. Jinými slovy diakonické hodnoty jsou to, o co v diakonické práci usilujeme, co chceme objevovat, zpřítomňovat, rozvíjet, chránit a předávat. Hodnoty nás identifikují se zdrojem poselství diakonické práce, můžeme v nich nacházet podporu a inspiraci. Učíme zaměstnance, že vedle sociokulturního prostředí a kvality mezilidských vztahů hledáme nosné hodnoty také v evangeliu, protože respektujeme křesťanské poselství.

V kompetenčním modelu⁶ pro pracovníky v přímé péči tak například stojí psáno, že v diakonické práci chceme sloužit, dopomáhat, poskytovat služby; jednat s klientem s respektem a poskytovat emoční podporu. V této práci má každý pracovník vycházet ze základních principů mezilidských vztahů (např.: „když potkám klienta, tak se usměju a pozdravím ho“). Učíme zaměstnance, že na této rovině uplatňujeme to, co poznáváme z lásky Boží (L 10,37). V Diakonii tak platí, že svou činností pomáháme měnit svět k lepšímu, protože věříme v sílu Boží lásky a lidského milosrdenství. Tím se milosrdenství stává hodnotou Diakonie, která je dobře dokumentovatelná v křesťanském poselství (např. příběhem o milosrdném Samařanu) a zároveň pochopitelná pro pracovníka v sociálních službách a vyjádřitelná úsměvem a pomocí.

Nelze přehlédnout, že tři ze čtyř základních hodnot mají přesah do duchovní (křesťanské) roviny, ale zároveň jsou srozumitelné a uchopitelné i bez tohoto přesahu. Kromě již zmiňovaného milosrdenství (soucitu) je to společenství a naděje. Čtvrtá hodnota cílí na profesionalitu práce a vyjadřujeme ji termínem fortelnost.

V Diakonii se práce s hodnotami neomezuje na pouhé deklarativní prohlášení, ale klade si za cíl sblížit s významem těchto hodnot i zkušenost zaměstnanců. Pro tento účel je připravován program implementace hodnot na základě zkušenostního kurzu pro všechny zaměstnance či navazující školení pro vyšší management. Věříme, že budeme rozvíjet organizační kulturu, která v sociální službě Diakonie dá dostatek prostoru i křesťanskému poselství.

Uchopení křesťanského poselství v sociální službě Diakonie ČCE

Abstrakt

Tento příspěvek shrnuje současné uchopení křesťanského poselství v sociální službě Diakonie ČCE. Obrací se k teologické a historické motivaci diakonické práce. Reflektuje fakta o současných zkušenostech zaměstnanců Diakonie ČCE s církví či jejich aktivním vyjadřováním křesťanské víry. Uvádí praktický příklad spojení Diakonie s ČCE prostřednictvím smluv o spolupráci a z nich vycházejících modelů práce duchovních ve střediscích Diakonie. Popisuje dva vzdělávací programy pro zaměstnance Diakonie, které jim nabízejí možnost prvotního seznámení se či dalšího prohloubení vědomostí o křesťanském poselství a zkušeností s ním. Závěrem představuje práci Diakonie ČCE s hodnotami.

Klíčová slova: diakonie (služba), sociální služby, Českobratrská církev evangelická (ČCE), Diakonie ČCE, křesťanství, hodnoty, organizační kultura

Kontakt na autora

Mgr. Štěpán Brodský

Diakonie ČCE

Belgická 374/22, 120 00 Praha 2

brodsky@diakonie.cz

6 *Manuál personální práce*, kap. Kompetenční modely Diakonie ČCE, interní materiál Diakonie ČCE.